

УДК 330.341.1

Козлянченко О.М.

здобувач кафедри економічної теорії
Чернігівського національного технологічного університету**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНТИКРИЗОВОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ****THEORETICAL ASPECTS OF CRISIS STATE REGULATION AGRICULTURAL MACHINERY BUILDING****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено теоретичні аспекти державного антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування. Проаналізовано функції антикризового регулювання галузі. Розглянуто складники державного антикризового механізму та виявлено властивості системи антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування як об'єкта антикризових перетворень.

Ключові слова: державне антикризове регулювання, галузь, сільськогосподарське машинобудування, кризові явища, антикризовий механізм, система антикризового регулювання.

АННОТАЦІЯ

В статье исследованы теоретические аспекты государственного антикризисного регулирования сельскохозяйственного машиностроения. Проанализированы функции антикризисного регулирования отрасли. Рассмотрены составляющие государственного антикризисного механизма и выявлены свойства системы антикризисного регулирования сельскохозяйственного машиностроения как объекта антикризисных преобразований.

Ключевые слова: государственное антикризисное регулирование, отрасль, сельскохозяйственное машиностроение, кризисные явления, антикризисный механизм, система антикризисного регулирования.

ANNOTATION

In the article the theoretical aspects of crisis management public agricultural machinery building. analyzes the functions of crisis management industry. The components of the state anti-crisis mechanism and revealed properties of the system of crisis management agricultural machinery building crisis as object transformations.

Keywords: government crisis management, branch, agricultural machinery, crisis, crisis mechanism, crisis management system.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза, яка в процесі свого розгортання породжує економічну кризу в багатьох країнах світу, особливо гостро поставила проблему ролі держави в ринковій економіці і змусила уряди та центральні банки вживати швидких і масштабних рішень щодо підтримання стійкості фінансової системи країн, забезпечення ліквідності банківської системи, підтримання виробництва й економічного зростання. Політика держави у кожній окремій галузі має ґрунтуватися на знанні економічних процесів, достовірних багатоваріантних прогнозах та мати антикризову спрямованість. Сільськогосподарське машинобудування є складовою частиною агропромислового комплексу, основне завдання якої – забезпечити аграрне виробництво надійною і високоякісною технікою. При цьому існує факт наявності дисбалансу розвитку сільськогосподарського маши-

нобудування, а тому пошук науково обґрунтованих шляхів відродження галузі є важливим завданням сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання сільськогосподарського машинобудування розглядали такі вчені, як Л.І. Абалкин [28], А.В. Босенко [1], Л.Б. Колінець [5], О.В. Курінна [6], І.А. Маркіна [9], О.В. Мягкова [13; 14], Л.В. Пельтек [18], Н.В. Сапа [24], Г.Г. Фетисов [27], О. Чечель [29].

Мета статті полягає у вивченні теоретичних основ державного антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування для подальшої розробки антикризових механізмів та заходів протидії виникненню кризових явищ у галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування антикризової політики держави повинно відбуватися на основі виважених рішень у сфері економіки галузей національного господарства, які будуть сприяти нарощуванню їх потенціалу, збалансованості міжгалузевих відносин, зниженню впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків, посилення яких може привести до створення кризових ситуацій. Стабільний економічний розвиток та економічне зростання повинні бути основною метою державного антикризового регулювання. Реалізація антикризової політики урядом має бути орієнтована не лише на подолання передумов і наслідків кризи, а й на забезпечення трансформаційних змін в економіці.

Зважаючи на викладене вище й узагальнюючи наявні теоретичні здобутки [26, с. 4; 3, с. 65; 4, с. 130], сформулюємо доповнене тлумачення терміну «державне антикризове регулювання галузі» як особливого процесу, за допомогою якого держава здійснює вплив на галузь і створює умови для виходу на сучасний технологічний конкурентний рівень із метою скорочення термінів і зменшення глибини кризи, а також пом'якшення її негативних соціально-економічних наслідків. На нашу думку, дане визначення найточніше характеризує цільовий напрям дій із боку органів державної влади. Відповідно до даного визначення, державне антикризове регулювання галузі сільськогосподарського машинобудування повинне виконувати такі функції:

- моніторинг стану галузі та виявлення кризи або її ознак;
- вироблення заходів стабілізації економіки галузі під час кризових потрясінь;
- захист ключових підприємств, які наявні в галузі, від кризових процесів, що з'являються в економіці.

Відповідно до етапів виникнення кризи має бути розроблений певний механізм державного антикризового регулювання галузі машинобудування для АПК. Розробка методики вибору антикризової стратегії держави, а також практичних рекомендацій для з'ясування питань організації державного антикризового управління потребує розгляду низки проблем, що безпосередньо пов'язані з критеріями формування антикризової стратегії. Для цього, на нашу думку, потрібно передусім з'ясувати наукові підходи до трактування поняття «механізм».

Звертаючи увагу на використання терміну «механізм», потрібно розуміти, що його розробка можлива лише за умови визначення конкретного об'єкта з необхідним уточненням його сутності. На проблему використання терміну «механізм» в економіці звертали увагу класики філософії та політекономії у XVIII–XIX ст. Наприклад, Г. Гегель під механізмом розумів наукову категорію, в якій втілюється форма об'єктивного, та виправдовував застосування цього терміну як загальної логічної категорії [16, с. 386]. Своєю чергою, К. Маркс під механізмом розумів пов'язані в єдине ціле елементи системи господарства та (або) розвитку суспільної системи [10, с. 633].

Очевидно, що застосування терміну «механізм» можна вважати конкретним у технічних науках, тоді як в економіці він має прикладне призначення для опису окремих процесів та (або) об'єктів, що вимагає пояснення його змісту. Значна кількість процесів та об'єктів дослідження в економіці призводить до різного сприйняття самого терміну «механізм» багатьма вченими (табл. 1).

Із наданих визначень самого поняття «механізм» можна дійти висновку, що в економіці він представляє собою певну систему з пов'язаними між собою підсистемними елементами, має впорядковану діяльність та керованість, передбачає використання форм і методів суб'єктами

управління ним, а також багаторівневість конструкції. Ці характеристики самого поняття «механізм» є базовими для розробки механізму антикризового державного регулювання галузі сільськогосподарського машинобудування.

Антикризове державне регулювання полягає у здатності державних інституцій у процесі управління використати найбільш ефективні форми та методи, що нададуть допомогу суб'єктам господарювання протистояти кризовим тенденціям, що є необхідним засобом проведення антикризової державної політики задля розвитку машинобудування для АПК та національної економіки в цілому [9, с. 50].

Важливими складниками державного антикризового механізму є такі: економічний, правовий, інноваційний механізми, а також механізм антикризової стійкості.

Економічний антикризовий механізм державного регулювання сільськогосподарського машинобудування передбачає діагностування й оцінку стану економічної системи, аналіз зовнішнього середовища та можливих негативних впливів, організацію та управління соціально-економічною інфраструктурою, оптимізацію фінансового забезпечення, формування антикризової інвестиційної політики та планування, вирішення проблем з нерентабельними секторами національної економіки [17, с. 350].

Цей механізм органічно доповнюється правовим механізмом, у складі якого найбільш доцільними з точки зору державного управління є фінансова санація (її перевагою є те, що органи державної влади отримують можливість контролювати сегменти економіки, які знаходяться у кризовому стані, обмежуючи повноваження основних суб'єктів господарчої діяльності аж до виходу з кризи) та зовнішнє управління (запобігання розвитку кризи за рахунок розробки і впровадження антикризових організаційних та економічних заходів, спрямованих на санацію конкретного сегменту економіки) [24, с. 106; 27, с. 32].

У межах державної стратегії економічного розвитку галузі інноваційний антикризовий механізм передбачає: прогнозування змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі з виділенням основних зон ризику, тобто зон, які найбільш слабко протистоять кризам;

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «механізм»

Автори	Механізм – це:
Д.А. Новікова	система, що визначає порядок будь-якого виду діяльності або сукупність правил, законів і процедур, які регламентують взаємодію учасників організаційної системи та прийняття ними управлінських рішень
М.М. Мойсеев	система процедур, що формують рішення або правила його прийняття
Л.І. Абалкін	має на увазі те, що вміщує в собі різноманітні гнучкі форми і методи господарювання, їхню відповідність мінливим умовам економічного розвитку і характеру завдань, які розв'язуються
Г.В. Саенко, О.О. Папаїка	система взаємодії організаційної субстанції на різних рівнях суспільних відносин

Джерело: складено на основі [24, с. 112; 12, с. 205; 28, с. 3; 23, с. 247]

виявлення необхідних ресурсів для створення антикризових інновацій та визначених пріоритетів економічного розвитку, які поєднуються в антикризовій стратегії. Складна аналітична робота, що передбачена інноваційним антикризовим механізмом, виправдовується лише з точки зору відповідності витрачених ресурсів реальним результатам збереження позитивної динаміки розвитку [29, с. 85].

Іншим важливим механізмом державного регулювання, що безпосередньо поєднується з інноваційним, може вважатися механізм антикризової стійкості, який здатен забезпечити відтворення умов, за яких система може повернутися до стану економічної та соціальної рівноваги після кризи. У даному разі йдеться про розробку заходів щодо забезпечення фінансової і в цілому ресурсної стійкості, адаптивної здатності організаційної структури управління економікою та державного управління, необхідної динаміки змін у науково-технічному озброєнні національної економіки та її галузей, правового регулювання відносин держави та суб'єктів господарської діяльності, вирішення проблем безпеки [27, с. 31].

На основі аналізу теоретичної бази з проблематики кризових явищ [5; 18, с. 100; 15, с. 181; 20, с. 130; 21, с. 202; 22; 8, с. 131; 26] виявлено такі властивості системи антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування як об'єкта антикризових перетворень:

- на кожному історичному етапі стан системи є продуктом досягнутого рівня суспільного розвитку і залишається стійким доти, доки йому відповідає;

- ефективність функціонування даної системи залежить від ступеня відповідності її елементів і взаємозв'язків досягнутому рівню розвитку суспільства;

- оскільки соціально-економічна дійсність у цілому являє собою потік безперервних і різноманітних кількісних та якісних змін, будь-яка система є нестійким утворенням, що перебуває в постійному вдосконаленні;

- система антикризового регулювання, як і будь-яка інша, може ефективно функціонувати тільки за умови злагодженості й цілеспрямованості дій її елементів;

- існування антикризових систем можна охарактеризувати як одночасне перебування у двох взаємовиключних станах – рівновазі та динаміці. Ідеальний стан, або стан економічної рівноваги, практично недосяжний. Але навіть якщо вона й буде досягнутою, постійний рух економіки зруйнує цю рівновагу. Це порушення рівноваги може мати негативні наслідки, але одночасно завдяки йому забезпечується економічне зростання;

- у системі швидкість і напрям розвитку окремих елементів, придбання ними нових якостей можуть істотно відрізнятись. Це призводить до порушення основних пропорцій і відповідностей між сторонами діяльності,

появи внутрішніх протиріч. Виникає завдання синхронізації й ув'язування циклів розвитку елементів системи;

- процес розвитку є постійним рухом від одного стійкого стану соціально-економічної системи до іншого. Рушійною силою такої еволюції виступають постійно виникаючі порушення рівноваги між окремими елементами та процесами, що визначають ефективність відтворювального процесу системи антикризового регулювання в цілому;

- можливості системи задовольняти головну мету функціонування визначаються, з одного боку, її здатністю до розвитку (потенціалом розвитку, економічного зростання), а з іншого – здатністю адаптації до змін, що відбуваються як усередині системи, так і поза нею;

- для забезпечення своєчасних та адекватних перетворень у системі необхідно вести роботу з аналізу й прогнозування криз, що змінюються, соціально-економічної дійсності. При цьому як об'єкти прогнозування й керування варто розглядати не елементи системи, а процеси в плані досягнення максимальної пропорційності й збалансованості темпів їхнього протікання.

Процеси, що протікають у системі державного антикризового регулювання, можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. У першому випадку вони визначаються як послідовна зміна явищ і станів, що спостерігається в розвитку будь-чого й підпорядковується об'єктивним законам соціально-економічного розвитку. Ці процеси варто розглядати як екзогенні щодо системи, оскільки остання, хоча й формується з урахуванням об'єктивних законів і закономірностей розвитку суспільства, містить істотний елемент суб'єктивізму як щодо пізнання законів і закономірностей цього розвитку, так й у визначенні форм, методів їхнього обліку [27, с. 35]. Основними характеристиками об'єктивних процесів, на нашу думку, є напрями, траєкторії й темпи змін, що відбуваються, а також зовнішні ефекти, що виникають унаслідок їхнього протікання – як позитивні, так і негативні.

Суб'єктивні процеси є послідовністю дій, спрямованою на досягнення будь-якого результату, і на поверхні явищ виявляються як процеси управління. Такі процеси цілком ендегенні антикризовій системі й поряд із названими вище параметрами характеризуються певною цільовою спрямованістю, часом протікання й потенціалом розвитку елементів, що підлягають перетворенню [5].

Ефективність процесів регулювання багато в чому визначається тим, наскільки повно враховуються параметри об'єктивних процесів і наскільки ефективними виявляються заходи, спрямовані на синхронізацію темпів їхнього протікання й запобігання або мінімізації несприятливих ефектів розвитку.

Формуючи цілісну систему поглядів про антикризові перетворення на макроекономічному рівні, з огляду на основні властивості

системи, нами сформульовано перелік вимог до антикризового регулювання галузі машинобудування для АПК в умовах світових економічних криз, які представлено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, вимоги до антикризового регулювання згруповано за двома блоками, перший з яких – урахування характеру регулюючих впливів у галузі – у загальному вигляді покликаний урахувати той факт, що на сьогоднішній день завдання органів регулювання не повинні зводитися до розробки та реалізації заходів, які сприяють подоланню кризової ситуації та її наслідків. Ці завдання мають повною мірою враховувати особливості розвитку галузі, глибинні причини виникнення кризових явищ.

Зведення решти вимог щодо антикризового регулювання в умовах світових економічних криз до блоку «Врахування всіх можливих наслідків і взаємозв'язків» зумовлене необхідністю врахування безперервності й нерівномірності протікання процесів змін усередині системи та в оточуючому середовищі.

У цьому плані досягнення стану динамічної рівноваги системи й середовища припускає безперервне внесення змін до системи. Причому з існуванням глибокої взаємозалежності та взаємообумовленості між елементами і процесами, що протікають у системі, будь-який регулюючий вплив не може бути реалізованим без обліку всіх можливих наслідків і взаємозв'язків. З огляду на різноманіття областей та інструментів регулювання, їхній взаємозв'язок і взаємо-

зумовленість під час розробки форм і методів антикризових впливів необхідно забезпечувати шляхом виконання перелічених у межах даного блоку вимог [5]. Система антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування представлена на рис. 2.

Недооцінка зазначених вимог системного й ситуаційного підходів приводить до стану, коли довільний набір не об'єднаних за цільовою спрямованістю заходів антикризового регулювання в умовах світових економічних криз, сформованих без потрібного зв'язку з механізмами їхньої практичної реалізації, викликає ще більші порушення пропорцій у функціонуванні елементів системи, зниження ефективності її функціонування та наростання кризи. На нашу думку, у даному разі виникає необхідність проведення політики регулювання кризових явищ.

Ефективність державного антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування прямо залежить від правильності вибору відповідних стратегії і тактики [1, с. 17]. Можна виділити низку критеріїв цього вибору. На нашу думку, найповніше критерії об'єднує та систематизує теорія життєвого розвитку галузі, оскільки від того, на якому етапі життєвого циклу перебуває галузь, будуть залежати заходи антикризового регулювання.

Державна політика регулювання кризових ситуацій полягає в мінімізації економічного і соціального збитку, викликаного дією кризи. При цьому необхідно зазначити, що транс-

Рис. 1. Загальні вимоги антикризового державного регулювання галузі

формація неефективних підприємств і галузей є важливим чинником ринкової економіки, забезпечує її зростання і розвиток. У процесі здійснення державного регулювання особлива увага повинна приділятися галузевій політиці, що спрямована на якісні та кількісні перетворення всіх секторів економіки. Головною функцією галузевої політики є вибір пріоритетних галузей розвитку господарського комплексу.

Заходи галузевої політики в період кризи направляються на подолання спаду виробництва, його стабілізацію, а потім – на економічне зростання. Центральна її ланка – цілеспрямована зміна структури виробництва відповідно до суспільних потреб, конкурентних переваг галузі.

Минулі роки реформування не виробили суспільно визнану, теоретично чітку та практично діючу політику щодо сільськогосподарського машинобудування. Розробка дієвої антикризової галузевої політики являє собою спосіб виходу з кризового стану та здійснення реструктуризації галузі. Така думка простежується в усіх наукових виданнях, що розглядають проблеми антикризової політики [13, с. 50; 7, с. 87; 31, с. 140; 19, с. 187]. У них визначається потреба:

- державного втручання з метою реалізації пріоритетів національної структурної політики, що базується на чітко сформульованих стратегічних цілях і національних конкурентних перевагах;
- активізації промислової політики з виділенням галузевих пріоритетів і залученням інвестицій;

- істотного розширення державного попиту і використання його як найважливішого фактора підвищення ділової активності;

- формування потужних вітчизняних транстериторіальних корпорацій.

Як зазначає у своїй роботі О.В. Мягкова, антикризова галузева політика за характером охоплення проблем, функціональної спрямованості машинобудування для АПК, системи його регуляторів має включати чотири головних складника: економічне діагностування виробничого процесу підприємств сільськогосподарського машинобудування; середньотермінове і довготермінове прогнозування розвитку галузі; регіональні комплексні програми із розвитку машинобудування для АПК; оцінку у кількісному та якісному відношенні економічного потенціалу окремих підприємств та галузі в цілому [13, с. 50–51].

Висновки. Необхідність державного антикризового регулювання сільськогосподарського машинобудування пояснюється тим, що дана галузь підпадає під вплив різних видів криз, що, своєю чергою, потребує застосування конкретних заходів. На нашу думку, дані заходи мають бути різними залежно від стадії життєвого циклу розвитку галузі та етапів розгортання кризи. Подальше дослідження даного питання потребує вивчення, узагальнення та використання зарубіжного досвіду у сфері антикризового регулювання галузі сільськогосподарського машинобудування.

Рис. 2. Система антикризового регулювання машинобудування для АПК (авторська розробка)

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Босенко А.В. Стратегія державного регулювання АПК / А.В. Босенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5(4). – С. 17–24.
2. Гречанюк Д.О. Концепція життєвого циклу галузі у діяльності машинобудівних підприємств / Д.О. Гречанюк // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2013. – Вип. 1(61). – С. 71–81.
3. Гриньова В.М. Державне регулювання економіки : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Гриньова, М.М. Новікова ; Харківський національний економічний ун-т. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 736 с.
4. Жаліло Я.А. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
5. Колінець Л.Б. Вимоги до антикризового регулювання економіки в умовах світових економічних криз / Л.Б. Колінець // Ефективна економіка. – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua.
6. Курінна О.В. Напрями реалізації антикризової політики держави в процесі подолання фінансової кризи / О.В. Курінна // Науковий вісник академії муніципального управління. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 9. – С. 164–171.
7. Лепьохіна О.В. Сільськогосподарське машинобудування в системі економічної науки / О.В. Лепьохіна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 4. – С. 87–90.
8. Литвин Н.М. Система антикризового державного регулювання в Україні / Н.М. Литвин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2005. – № 52. – Ч. 2. – С. 131–132.
9. Маркіна І.А. Обґрунтування механізму антикризової державної політики / І.А. Маркіна, І.В. Черниш // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 25. – С. 50–55.
10. Маркс К. Капітал / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения ; 2-е изд. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1960. – Т. 23. – Ч. II. – 458 с.
11. Матюшенко О.І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка / О.І. Матюшенко // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 82–91.
12. Моисеев Н.Н. Человек, среда, общество : [монографія] / Н.Н. Моисеев. – М. : Наука, 1982. – 240 с.
13. Мягкова О.В. Державне антикризове регулювання розвитку машинобудування в Україні: проблеми та перспективи : [монографія] / О.В. Мягкова. – К. : КиМу, 2011. – 459 с.
14. Мягкова О.В. Економічна сутність кризових явищ та заходи державного антикризового регулювання / О.В. Мягкова // Державне управління та місцеве самоврядування. Серія «Управління». – К., 2009. – Вип. 2(8). – С. 238–247.
15. Пельтек Л.В. Напрями стратегічної орієнтації державного регулювання розвитку промислових галузей і організацій / Л.В. Пельтек // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 181–183.
16. Осипов Ю.М. Хозяйственный механизм государственно-монополистического капитализма : [монографія] / Ю.М. Осипов. – М. : МГУ им. М. Ломоносова, 1987. – 400 с.
17. Павлов О. Антикризові механізми державного регулювання соціально-економічного розвитку / О. Павлов // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2010. – Вип. 4. – С. 349–355.
18. Пельтек Л.В. Підходи щодо оцінки державного регулювання економічного зростання промислових підприємств / Л.В. Пельтек // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 99–101.
19. Петруха С. Антикризове регулювання аграрного сектору економіки в умовах реформування зони вільної торгівлі з ЄС / С. Петруха // Економіст. – 2015. – № 3. – С. 17–20.
20. Підгірний В.В. Проблеми державного регулювання промислового виробництва в Україні та шляхи їх вирішення / В.В. Підгірний // Держава та регіони. – 2009. – № 3. – С. 128–134.
21. Плєскач М.О. Методологічні особливості антикризового регулювання української економіки / М.О. Плєскач // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.4. – С. 202–206.
22. Покотило Д.В. Пріоритети реформування системи антикризового регулювання в Україні / Д.В. Покотило [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irbis.kneu.kiev.ua.
23. Саєнко Г.В. На шляху до стійкого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії : [монографія] / Г.В. Саєнко, О.О. Папаїка. – Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. – 928 с.
24. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління / Н.В. Сапа // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 106–116.
25. Степаненко С.В. Еволюція наукових поглядів і вибір концепцій підвищення ефективності державного регулювання процесів економічного розвитку / С.В. Степаненко // Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 2(41). – С. 1–8.
26. Стьопчкін А.І. Система державного регулювання розвитку національної економіки / А.І. Стьопчкін // Ефективна економіка. – 2010. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua.
27. Фетисов Г.Г. О мерах по преодолению мирового кризиса и формированию устойчивой финансово-экономической системы / Г.Г. Фетисов // Вопросы экономики. – 2009. – № 34. – С. 31–41.
28. Хозяйственный механизм общественных формаций : [монографія] / Под общ. ред. Л.И. Абалкина. – М. : Мысль, 1986. – 296 с.
29. Чечель О. Принципи та механізм державного регулювання економіки / О.Чечель // Демократичне врядування. – 2014. – Вип. 13. – С. 85–95.
30. Широкова Г.Д. Жизненный цикл организации: концепции и практика / Г.Д. Широкова. – СПб. : Гос.ун-т, 2008. – 480 с.
31. Якименко О. Особливості стратегічного управління розвитком підприємств сільськогосподарського машинобудування / О. Якименко // АПК. – 2013. – № 9. – С. 138–144.